

מראי מקומות- קידושין כ"ד

דאמרי' דהמכה בעבד כנעני שלו פטור, זהו רק בשאר מכות, אבל היכא דהיכה אותו בשן ועין, בזה חי' התורה צריך לשלם לו, אלא דאינו משלם לו תשלומי ממון, אלא תשלומי שחרור. והביא ראי' מדברי הרשב"א בב"ק (ה.), דהק' על הברייתא שהביא הכ"ד אבות נזיקין, למה אינו הביא גם הא דע"כ יוצא בשן ועין. ואם זהו סתם גזה"כ, דיוצא ע"י הכאת שן ועין, א"כ אין ענין להברייתא דמיירי בתשלומי נזיקין כלל, אע"כ מבואר דס"ל להרשב"א דבתורת תשלומין הוא.

(ד) **לחפשי ישלחנו ריבויא הוא- פרש"י**, אינו לשון כלל להיות נידון בכלל ופרט, אלא בריבה ומיעוט וריבה, וריבה הכל. וע' בעצמות יוסף דכ' דאין כוונתו דהגמ' אתי למ"ד דדריש בכה"ת כולה ריבה ומיעוט, אלא דשאני הכא, דכתיב ישלחנו חפשי, ואם חי' כתיב יצא חפשי, שפיר חי' דריש כלל ופרט וכלל, אלא מדכתיב ישלחנו ריבה לו שלוחים. וכ' דלכן לא כ' הגמ' "אלא", דאין חוזרין לומר דמ"ד אחר הוא, דדרש ריבוי

וכו' [ומדויק כן בפרש"י, דכ' דכאן משמע דריבוי הוא, ולמ"ד דדרשי' בכה"ת כולה ריבוי ומיעוט, אי"צ לזה כלל, וגם לא האריך לפרש כמו שפי' לעיל (כא): דאתי למ"ד ריבוי ומיעוט וריבויין.]

(ה) **אלא, הואיל ומדרש חכמים הוא- תמה תוס'**, ומה בכך, הרי כמה גופי תורה תלויין שאין באין אלא מכח דרשה. ופי' בשם ר"ת דגט זה אינו אלא מדרבנן, דחיישינן שמא ימצאנו בשוק ויאמר לו עבדי אתה, כיון דהמדרש אין ידוע לעולם כמו הפסוק. ושוב הביא מהריב"א דשאני שן ועין דכתיב בהדיא, ועלייהו כתיב לחפשי ישלחנו, וזה משמע חפשי מעיקרא, משא"כ שאר אברים, דלא נפקי אלא מיתורא דישלחנו, בהכי גמירי שילוח שילוח מאשה, ולכן צריך גט שחרור. וע' במהרש"א שהבין בדעת רש"י על דרך הריב"א, ולכן הק' מהו הצריכותא בגמ' בשן ועין, הרי צריך לכתוב בין שן ובין עין, לומר דבשניהם אי"צ גט שחרור. אבל כ' דלפי ר"ת ניחא, דכיון דמדאורייתא אין חילוק בין שן ועין לשאר אברים, א"כ שפיר צריך צריכותא לבאר למה צריך התורה לכתוב שן וגם עין.

(א) **והכא במעשר דאתא מבי נשא עסקי, וכו'- פרש"י**, שמת אביה, והי"ל מ"ש, וירשתה עם שאר נכסים, והוי נכסי מלוג והקרקע שלה, והבעל אוכל פירות. ומה שלא קנה יתהון בעל, היינו משום דכיון דס"ל לר"מ דמ"ש ממון גבוה הוא, וא"כ לא קני להו הבעל כלל, וכי פרקי' לי' בזווי דבעל, לאו ממעשרו הוא, וא"כ הוי זווי דחד ומעשר דחד. והעיר האבי עזרי (מ"ש ה', ב') דמבואר מכאן דשייך ירושה על מ"ש אפי' למ"ד מ"ש ממון גבוה ניהו, וכ' דזהו דלא כדברי הראב"ד בפי' לתו"כ, ע"ש שהניח בקו'. ובאמת כבר הק' המנחת חינוך (תע"ג, ט', ד"ה והפודה), מה שייך ירושה למ"ד מ"ש ממון גבוה הוא, ומאי שנא ממתנה, דאין שייך ליתן מתנה של מ"ש למ"ד ממון גבוה הוא. ותי' דכיון דנתרבי קרא בתו"כ דירוש מוסיף חומש, וע"כ מיירי דירוש המ"ש (דאי בטבלו אי"צ ריבוי), א"כ ע"כ חידש התורה דשייך ירושה אף למ"ד מ"ש ממון גבוה הוא, ומ"מ אין ללמוד מתנה ממנה, דשאני ירושה שבא ממילא.

(ב) **אלא בזווי דידה ובמעשר דידי- פרש"י**, זווי דידה היינו נכסי מלוג, ומעשר דידי היינו משדותיו. והק' תוס', הרי מה שקנתה אשה קנה בעלה, וא"כ הוי כזווי דידי, והראי' ממעשר גופא, דלמ"ד מעשר ממון הדיוט הוא, ס"ל דהמעשר הוי ברשות של הבעל לענין פדיון, כיון דמה שקנתה היא קנה בעלה. וכ' הרשב"א דלכאור' יש מקום לחלק, דשאני מ"ש שאין בה קרן, דאינו יכול לקנות בה קרקע לאכול ממנה פירות, וא"כ ממילא הוי שלו לגמרי, משא"כ בזווי דידה, שיש לה הגוף, ואין לו אלא הפירות (ולכן וא"כ שפיר י"ל דלענין מ"ש נחשב שלה. וע' בהמקנה דתמה על הרשב"א, מנלי' זה דהיכא דאין יכולין לקנות קרקע דהבעל אוכל כל הקרן, ע"ש שהאריך בפי' דברי רש"י.

(ג) **תנא יצא בשן ועין- ע' במשנת יעב"ץ שכ'** לחקור ביציאת שן ועין של ע"כ, האם זהו גזה"כ בעלמא דיוצא בשן ועין, או דלמא, מה

שמפרש דמה דאיהו מיבעית אנפשי, היינו שהי' יכול להתחזק בנפשו יותר ולא הי' מתחרש, וזהו ענין בכחות הנפש, ולא עשה כן. ולפי"ז י"ל דבאחזו ותקע באזנו, אז אין בידו להתחזק בנפשו שלא להתחרש, וכ' דאולי גם רש"י כוון לזה.

(ט) **שאני אדם, דכיון דבר דעת הוא, איהו מיבעית נפשי-** הק' השער המלך (עבדים ה', ז'), הרי אי' בהברייתא דחייב לצאת ידי שמים משום דין גרמא, וא"כ למה לא מצינו דין זה בעבדים בשום א' מן הפוסקים שיהי' חייב לצאת ידי שמים ולהוציאו לחירות. וע' בהגהות השואל ומשיב שם, שכ' דקו' זו ליתא, "דכיון דאינו חייב בדיני אדם, א"כ אינו בכלל הפלת שן ועין דצוותה תורה להוציאו לחירות, ניהו דחייב לצאת ידי שמים לשלם לו נזקו במבעית חבירו, אבל להוציאו לחירות לא חייב". נויש לעי' במחלקותם, ואולי נח' בחקירת המשנת יעביץ שהבאנו לעיל, דהשעה"מ ס"ל דמדין תשלומין הוא דצריך להוציאו לחירות, וכיון דמדין תשלומין צריך לצאת ידי שמים, א"כ גם ביציאה לחירות כן. והשואל ומשיב ס"ל דגוה"כ הוא, ולכן כיון דמבדיני אדם אי"ז נחשב הפלת שן ועין, א"כ בזה לא ח' התורה דיוצא לחירות, ואין תלי' זו מוכח כ"כ, כמוכח]. והשעה"מ בעצמו תי' דשאני גבי יציאת עבד דכתיב לעולם בהם תעבודו, ולכן בדיני שמים אינו יוצא בהם לחירות [לכאוי' כוונתו דכיון שיש מצוה דלעולם בהם תעבודו, אסור לו לצאת ידי שמים ולעבור המצוה, אבל ק' לומר כן, דלכאוי' במקום שיש דין לשחררו, אין שום מצוה דלעולם בהם תעבודו, וצ"ע]. וע"ע ברש"י שהק' כזה ע"פ מש"כ רש"י בב"מ דבדיני שמים מה דתפיס לא מפקי' מיני', וא"כ כאן הרי העבד תפוס בעצמו, וא"כ למה לא יצא לחירות. ותי' דגרמא בקנס פטור אף לצאת ידי שמים, דכיון דחי' הוא, אין לך בו אלא חידושו.

(ח) **אם הי' משתמש בהם כבר עבד יוצא בהם לחירות- כ' הר"ן** (ט. בדפיו) דמשמע דדוקא סמאה לגמרי, הא לאו הכי, אע"פ שאינו יכול להשתמש בה עכשיו, מ"מ כיון דאף מעיקרא לא הי' נהורא בריא, דחדא מתרתי בעינן, או שהי' נהורא בריא ועכשיו אינו יכול להשתמש בה, או שהי' נהורא כחישא ועכשיו סמאה לגמרי. והק' העצמות יוסף על הר"ן, א"כ למה הי' צריך הגמ' לעשות צריכותא אחרת, הרי מיני' ובי' הי' צריך לב' הבבות, שיש חילוק בין אם היתה כהוי' מעיקרא לאם היתה בריאה מעיקרא, ואי לא

(ו) אף כל מומין שבגלוי ואינו חוזר, ובטל ממלאכתו, אלמה תניא תלש בזקנו וכו'- פרש"י, דאע"ג דליכא בטול מלאכה, כיון דלאו מידי עביד, מ"מ מום שבגלוי הוא ויוצא בו לחירות. ותמה הדברות משה (סי' מ"ב, הע' י"ז), הרי ודאי כל מה שעשה הקב"ה יש בו תועלת, ומה שייך לומר שאין בה ביטול מלאכה. וכ' דצ"ל שלא ניכר ביטול מלאכה דעצם זה כמו שניכר בטול המלאכה בשן ועין. וע"ש שהביא מש"כ התוס' ר"י הזקן, דריבה אבר שאינו עושה מלאכה גלוי', דודאי כל אבר עושה מלאכה, והבין הדברות משה דכוונת הר"י הזקן כדבריו. וע"ע מהלך אחרת בזה מהשיטה לא נודע למי, דכ' דאינו נחשב בטל ממלאכתו לגמרי משום דעדיין מסייעו לאכול. וע"ש עוד שכ' דהא דכל שהוא מחוסר אבר אי"צ ביטול מלאכה (וצ"ע כוונתו בזה, וע' במהדורת ר' גבריאל ציננער מש"כ לפרש דבריו).

(ז) **על אזנו וחרשו עבד יצא בהן לחירות- הק' תוס' בב"ק** (צח. ד"ה מתיב), למה עבד יצא בהן לחירות, הרי אי"ז מום שבגלוי. ותי' ד"נהי שאין ניכר בו כלום כשהוא ישן או עומד במקום א' ושותק, מ"מ כיון דלפי מנהגו שמתנהג והולך ניכר שהוא חרש, חשיב מום שבגלוי. ועי"ל דאין צריך שיהא קלקול בגלוי, אלא שהאבר שיש בו קלקול יהא בגלוי". וע"ע בשיטה לא נודע למי שג"כ כ' דתלוי רק אם האבר הוא בגלוי, ואין צריך שיהי' המום בגלוי.

(ח) **שאני אדם דכיון דבר דעת הוא, איהו מיבעית נפשי-** פרש"י, שנתן לבו אל פחד קול הבא פתאום. והק' בהערות להגרי"ש, א"כ מהו הטעם דאחזו ותקע באזנו וחרשו חייב, הרי גם בזה איהו מיבעית אנפשי'. והביא מהירושלמי בכלאים דמבואר דטעם שהתוקע באזנו של חבירו פטור, היינו משום שהו"ל לצאת משם, והניזק גרם לנפשו במה שלא הלך משם. וכן הביא מהשטמ"ק בב"ק בשם הרמ"ה דפי' כע"ז בסוגיין, שהי' לו להרכין ראשו לצד אחר ולא הרכין, ולפי"ז שפיר מובן מה דאחזו חייב, אבל עדיין אי"ז מיישב שי' רש"י. ושוב הביא מהמאירי בב"ק

היתה תנא אלא א', הו"א דהדין שוה בשנהים,
והניח בצ"ע.

(א) סמוי וחטטה, עבד יוצא בהן לחירות- פי'
תוס', ואע"ג דאי' לעיל דהיכא דלא הי' יכול
להשתמש בה, אם סימא העין אינו יוצא
לחירות, שאני הכא דחטטה הוי כמחוסר אבר.
והק' המהרש"א, הא אמרי' לעיל דשינו
נדודה והפילה, אם לא הי' יכול להשתמש בה,
אינו יוצא בה לחירות, ולמה, הרי מחוסר אבר
הוא, וכ' דיש ליישב. וכבר קדמו בקו' זו
השיטה לא נודע למי, ותי' ד"עין אינה עומדת
ליפול ואע"פ שהיא סמוי', והשתא משוי לי'
מחוסר אבר, אבל שן סופה ליפול כיון שהיא
נדודה כ"כ שאינו יכול להשתמש בה כלל".

(ב) מן העוף, ולא כל העוף- הק' תוס', הא
מחוסר אבר אסור כבר בקרבן של גוי, וא"כ
למה צריך קרא למעט ג"כ קרבן ישראל, הרי
א"כ ודאי אסור לישראל. וע' במנחת חינוך
(רפ"ו, ד') שדן אם אבר שהוא מחוסר
מבפנים כשר, והביא ראי' מקו' תוס' דס"ל
דמחוסר אבר מבפנים כשר, דאם הי' פסול,
א"כ מהו קו' תוס', לימא דבא למעט מחוסר
אבר מבפנים. והביא דהפמ"ג (יו"ד יו"ד, מ"ז
סוף ס"ק א') ס"ל דבאמת פסול בעוף מדין
מחוסר אבר מבפנים, וכ' בזה ליישב קו' תוס'.